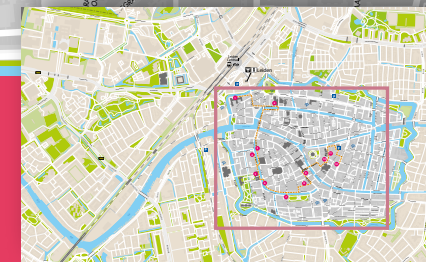
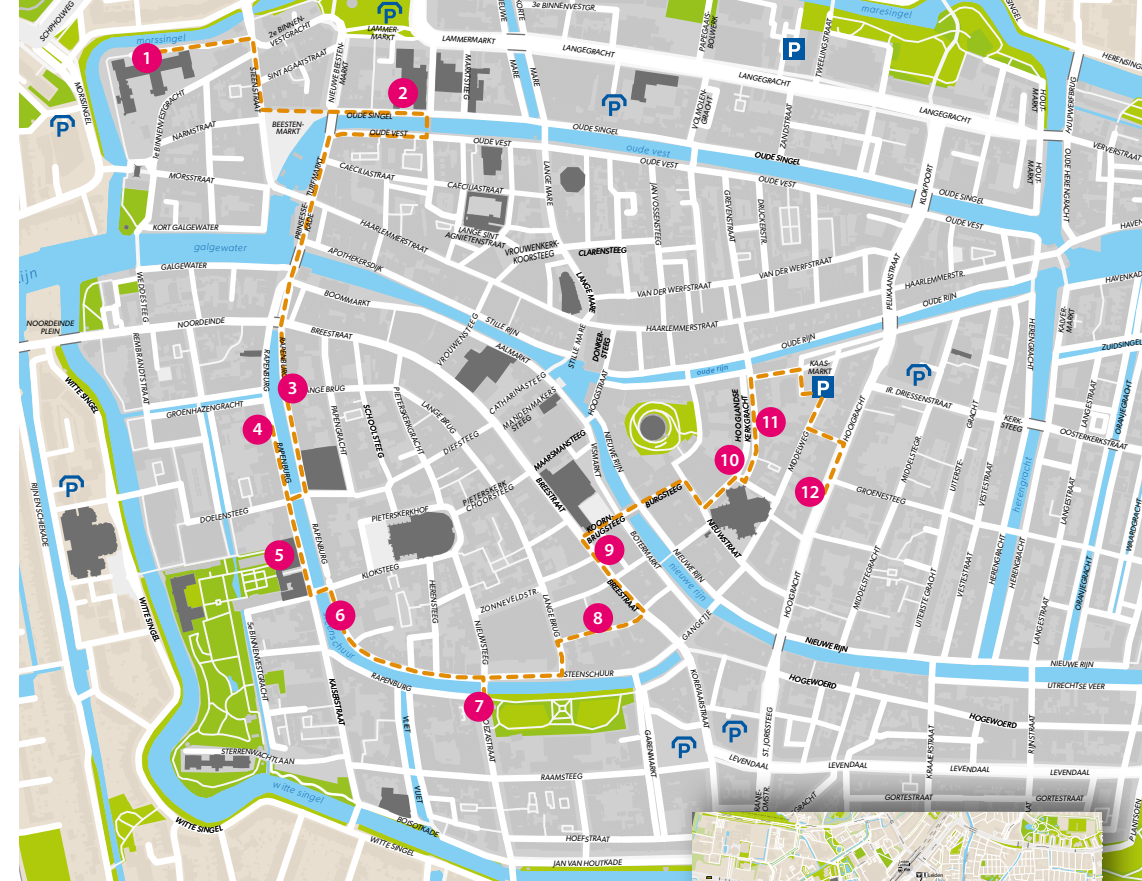
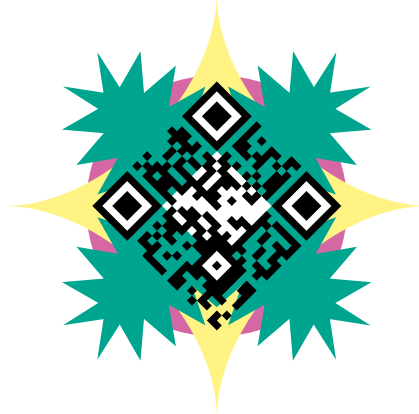

Sporen van de Slavernij in Leiden

De Trans-Atlantische slavernij heeft generaties slaafgemaakte Afrikanen getekend. Dit had een grote invloed op de samenlevingen en geschiedenis van Afrika, Zuid-Amerika en het Caribisch gebied. De grote betrokkenheid van Nederland bij de slavernij heeft op veel plekken sporen nagelaten. Ook in Leiden.

1. Museum Volkenkunde, Steenstraat 1
2. De Lakenhal, Oude Singel 32
3. Susanna van Cormantin, Isaäcq, en Claudina, kruising Rapenburg en Langebrug
4. Kantoor van Paul Christiaan Flu, Rapenburg 33
5. Jacobus Capitein, Academiegebouw
6. Prinsenhof, Rapenburg 70
7. Adriaan van Berkel, Doezastraat
8. Elie Luzac, Boomgaardsteeg
9. Nicolaas Beets, Breestraat 114
10. Hugo de Groot, Hooglandse Kerkgracht 31/33
11. Lutherse en Hooglandse kerken, Hooglandse Kerkgracht
12. De Surinaamse Studenten Unie, Hooigracht 42

Teksten: Max Urai en Miquela Neyda, ism Karwan Fatah Black (Universiteit Leiden)

Foto's: Pim Rusch

Deze wandeling wordt u aangeboden door

Universiteit
Leiden
Geesteswetenschappen

1 Museum Volkenkunde, Steenstraat 1

Op 1 juli wordt 'Keti Koti' gevierd. Op deze dag wordt de bevrijding van de tot slaaf gemaakten herdacht en gevierd. In 1863 werd na 21 jaar debat de Emancipatiewet ingevoerd, die de slavernij in Nederland afschafte. De voorwaarden: plantageslaven moesten verplicht nog tien jaar op het land werken, en slavenhouders kregen 300 gulden compensatie per slaaf. Sinds 1955 wordt in Suriname Keti Koti gevierd, 'de ketting is gebroken' in het Sranantongo. Sindsdien is deze dag uitgegroeid tot een herdenking van het einde van de slavernij in alle voormalige koloniën in het Caribisch gebied. In Leiden wordt deze dag georganiseerd door stichting Songs of Freedom en het

2 De Lakenhal, Oude Singel 32

Laken was tweehonderd jaar lang één van de belangrijkste handelsproducten van Leiden. In de Lakenhal werd het gekeurd en verhandeld. Met een deel van deze stoffen werden in West-Afrika slaafgemaakten gekocht, die naar de plantages in de Amerika's werden vervoerd. Een deel van hen werkte er gedwongen om kleurstoffen voor het Leidse laken te verbouwen.

De handelaar Daniël van Eijs kocht in 1735 vier plantages in Berbice (Nederlandse Kolonie in Zuid-Amerika). In zijn brieven aan de opzichters schreef hij vaak over 'de Christenen en de slaven'. Eén keer schreef hij zelfs over 'mensch en slaven'. Die laatste waren in de ogen van Van Eijs simpelweg een productiemiddel. Ze moesten met 'sachtheid' geregeerd worden, omdat ze dan meer zouden opbrengen.

3 Susanna van Cormantin, Isaäcq, en Claudina, kruising Rapenburg en Langebrug

In 1767 verhuisde Henri Zachary Couderc van Paramaribo naar Leiden om rechten te studeren. De 21 jarige man was de zoon van een lid van de Raad van Politie, het koloniale bestuur van Leiden. Samen met zijn moeder Johanna ging hij wonen op het 'Rapenburgh omtrent de Langebrugge', wat één van deze twee hoekhuizen zou kunnen zijn. Deel van hun huishouden waren Susanne van Cormantin, een voormalige slavin die waarschijnlijk uit Ghana kwam, en twee jonge tot slaaf gemaakten: Claudina en Isaäcq. Die laatste werkte als timmerman. In haar testament schreef Johanna dat Isaäcq bij haar dood 'de schat der vrijheid' zou ontvangen, maar wel op voorwaarde dat hij in dienst zou blijven bij haar man. Er was in die tijd al veel debat over de vraag of mensen op Nederlands grondgebied slaafgemaakt mochten zijn, en in 1776 werd besloten dat wie meer dan een half jaar in Nederland was, automatisch vrij werd. Het geval van Isaäcq laat zien dat de scheidslijn tussen vrij en onvrij in de praktijk vaak lang niet zo duidelijk was als in de wet beschreven werd.

4 **Kantoor van Paul Christiaan Flu, Rapenburg 33**

Achter de deur met de brievenbus voor 'materiaal voor onderzoek' zit het oude kantoor van Flu, tot op heden de enige rector magnificus aan een Nederlandse universiteit van Caribische afkomst. Hij stamde af van Joodse en slaafgemaakte Surinamers. Zijn carrière als tropenarts begon in Paramaribo, waar hij zich ook inzette voor het aanleggen van een waterleidingnetwerk. In een rapport uit die tijd verbindt hij de hoge kindersterfte in Suriname met het slavernijverleden; hier kwam vanuit het koloniale bestuur geen reactie op. In 1938 werd hij rector in Leiden, vlak voor de Duitse invasie. Tijdens de bezetting sprak hij zich met gevaar voor eigen leven uit voor de vrijheid van de Universiteit. In die jaren werd er een sabotageactie gepleegd in Leiden, en hoewel hij er niets mee te maken had, werd Flu's zoon Hans opgepakt en geëxecuteerd met enkele andere bekende inwoners. Flu zelf werd in 1944 naar kamp Vught gebracht. Hij overleefde de oorlog net, maar de ervaring had hem zo uitgeput dat hij bezweek in december 1945. Hij was pas 61 jaar oud.

5 **Jacobus Capitein, Academiegebouw**

In dit gebouw kreeg Jacobus Capitein zijn doctoraatstitel. Hij was de eerste Zwarte Afrikaan (afkomstig uit Ghana) die een PhD haalde aan een Europese universiteit, met een oratie waarin hij bepleitte dat de slavernij niet in strijd was met het protestante geloof. Deze lezing werd zeer goed ontvangen, vooral bij mensen die financiële belangen hadden op plantages. Hij werd door heel Nederland gevraagd voor lezingen.

Capitein was zelf slaaf geweest. Als kind cadeau gegeven aan een scheepskapitein – waarschijnlijk is dat waar zijn nieuwe naam vandaan kwam - die zijn intelligentie opmerkte en hem in Nederland naar school stuurde. Na zijn studie keerde Capitein terug naar Ghana, waar hij predikte voor zowel de slaafgemaakten als voor de witte kolonisten. Het was een mislukking; de slaafgemaakten wantrouwden hem omdat hij vanuit Nederland kwam en de kolonisten omdat hij Zwart was. Toen hij aangaf met een lokale vrouw te willen trouwen, werd vanuit Nederland een witte vrouw naar hem gestuurd. Hij was de eerste persoon die teksten in het Ghanese Mfante heeft geschreven.

6 Prinsenhof, Rapenburg 70

In dit gebouw zat lange tijd het bestuur van de Universiteit. In 1621, bij de oprichting van de eerste West-Indische Compagnie (WIC), nam Dr. Aelius Vorstius namens Leiden zitting in het bestuur. Hij was rector magnificus van de Universiteit en behartigde in die functie de Leidse lakenhandel. Dit voorbeeld laat goed zien hoezeer de Universiteit verbonden was met zowel het stadsbestuur als de handel. De Universiteit was de alma mater van generaties koloniale bestuurders, waaronder twee gouverneurs van Suriname en twee secretarissen van de Sociëteit van Suriname.

7 Adriaan van Berkel, Doezastraat

In deze straat woonde Adriaan van Berkel, wiens *Amerikaansche voyagien naar Rio Berbice en Suriname* één van de eerste Nederlandse boeken was over de nieuwe Zuid-Amerikaanse koloniën van het Koninkrijk. Het eerste deel ging over zijn reis over Rio Berbice, in wat nu Guyana is. Het was een enorm verkoopsucces, hoewel recent is gebleken dat hij nooit daadwerkelijk in Suriname is geweest. Uit zijn boeken blijkt dat de kolonisten vooral alleenstaande mannen waren, die, niet zelden op de vlucht voor de politie, naar Suriname gingen om snel rijk te worden. Goud zou er letterlijk op de grond liggen. Van Berkel was gefascineerd door de inheemse bevolking van de landen die hij bezocht, maar schreef vrijwel niets over de Afrikanen die dwangarbeid verrichtten op de plantages. Voor de kolonisten waren zij immers geen mensen, maar landbouwwerktuigen.

8 Elie Luzac, Boomgaardsteeg

Hugenoot en jurist Elie Luzac, die in deze straat woonde, wordt gezien als de vader van de historische economie door zijn werk *Hollandse rijkdom* uit 1778. In dit boek gaat Luzac ook in op de geschiedenis van Suriname, die volgens hem zo cruciaal is voor de Nederlandse economie dat afschaffing van de slavernij ondenkbaar zou zijn. Luzac was een Verlichtingsdenker, die steeds hamerde op de vrijheid van het individu en het belang van de rede. Maar toen hij zijn boek schreef was Nederland al meer dan 150 jaar betrokken bij de slavenhandel, en ondanks zijn intellectuele gaven kon hij zich niet meer voorstellen hoe een wereld zonder eruit zou zien.

9 Nicolaas Beets, Breestraat 114

Beets werd één van de populairste Nederlandse schrijvers van de negentiende eeuw met *Camera Obscura*, een boek dat hij schreef als student aan de Universiteit Leiden. In de gevel van dit pand zit een gedenksteen voor hem en zijn boek. Als volwassen predikant gaf hij in 1856 de redevoering *De Bevrijding der Slaven*, waarin hij correct voorspelt dat de Nederlandse regering de slavernij niet lang meer zal verdedigen. Zeven jaar later werd de Emancipatiewet ingevoerd. Het is een teken van de tijdsgeest dat hij in het boek -dat hem beroemd maakt- nog vrij kritiekloos schrijft over een gezin dat rijk is geworden dankzij plantages. De verteller bewondert hun mooie spulletjes en de kaketoef van de dochter des huizes, zonder iets te zeggen over hoe ze hun rijkdom hebben verworven. Tussen *Camera Obscura* (1839) en zijn redevoering zaten maar zeventien jaar.

10 Hugo de Groot, Hooglandse Kerkgracht 31/33

Op dit adres woonde Hugo De Groot, die als rechtsfilosoof over slavernij schreef. Hoewel hij als protestant vond dat het inging tegen de essentiële vrijheid van de mens, zag hij legitieme manieren om slaafgemaakten te krijgen, bijvoorbeeld als oorlogsbuit. Wel vond hij dat er voorwaarden aan zaten, waaronder dat slaafgemaakten een vergoeding moesten krijgen voor hun werk, dat ze 'onchristelijke' bevelen mochten negeren, en dat ze mochten vluchten als ze werden mishandeld. Ook was hij een van de eerste Europese denkers die meende dat slaaf-zijn overging van moeder op kind, een opvatting die een enorme invloed zou hebben op de geschiedenis van de Nederlandse koloniën.

destijds, kon geen slaaf zijn. Het tegenovergestelde gold immers ook: wie geen christen was, kon men tot slaaf maken. Veel theologen meenden dat de werkelijke vrijheid spiritueel was, en dat wat er met het lichaam van de slaafgemaakte gebeurde, er niet echt toe deed. Toen in 1752 vier slaafgemaakten werden gedoopt in de Hooglandse Kerk, meldde de Leidsche Courant dat zij 'Uit het heydendom tot het christelijk geloof waaren overgekomen'.

11 Lutherse en Hooglandse kerken, Hooglandse Kerkgracht

Religie speelt een heel grote rol in de slavernijgeschiedenis.

Missionarissen werden naar de koloniën gestuurd om mensen te bekeren, in kerken werd gepredikt dat Zwarte mensen door God voor de slavernij waren voorbestemd, en in geschriften uit die tijd worden slaafgemaakten heel vaak 'heidenen' genoemd. In de Leidse kerken zijn meerdere slaafgemaakten gedoopt. Vaak gebeurde dit op latere leeftijd, en betekende het hun bevrijding uit de slavernij.

Wie christen was, vond men

12 De Surinaamse Studenten Unie, Hooigracht 42

In 1969 werd hier door de Surinaamse Studenten Unie één van de eerste herdrukken van de boeken van Anton de Kom gemaakt, op een tweedehands stencilmachine. De Kom was een activist die zich in Den Haag inspande voor de arbeidersbeweging. Hij vocht in Suriname voor de onafhankelijkheid, en, nadat hij door het koloniale bestuur uit dat land was gejaagd, vocht hij in Nederland tegen de Duitse bezetters. De nazi's arresteerden hem en hij kwam om in een concentratiekamp. De SSU ontving de manuscripten voor hun herdruk direct van zijn weduwe. Wij slaven van Suriname wordt inmiddels gezien als één van de belangrijkste antikoloniale teksten in de Nederlandse taal.

Wereldwandeling van Faculteit der Geesteswetenschappen en LeidenGlobal in samenwerking met het Koninklijk Instituut voor Taal-, Land-, en Volkenkunde (KITLV). De wandeling is gebaseerd op de uitgave 'Sporen van de slavernij in Leiden' door Gert Oostindie en Karwan Fatah Black (2017, Leiden University Press)